

Άνδρες και γυναίκες στην διακονία του Χριστού

Καθηγητής π. Ιωάννης Χρυσανγής

Επιτρέψτε μου να αρχίσω την εισήγησή μου λέγοντας πόσο χαρούμενος νιώθω που συμμετέχω σε αυτό το συνέδριο και έχω προσκληθεί από τον καθηγητή Πέτρο Βασιλειάδη ως ομιλητής. Θα πω σύντομα ότι το βασικό και αρχικό μου ενδιαφέρον σε αυτήν την εισήγηση δεν είναι απλά ιστορικό και θεολογικό, ή ακόμη οι λειτουργικές και κανονικές διαστάσεις του θέματος των γυναικών και του διακονικού λειτουργήματος (ή της χειροτονίας των γυναικών) αλλά, περισσότερο η πνευματική και ποιμαντική έννοια της εξουσίας (authority) και της ιεραρχίας μέσα στην Εκκλησία. Αποτελεί πεποίθησή μου ότι δεν μπορεί να υπάρξει μια ακριβής κατανόηση είτε της ιεροσύνης είτε του επισκοπικού αξιώματος εάν δεν αξιολογήσουμε και αποδεχτούμε με τον κατάλληλο τρόπο το αξίωμα του διακόνου. Έχοντας υπηρετήσει ως διάκονος για περισσότερο από τριάντα χρόνια, πιστεύω ότι η θεολογία μας σχετικά με την ιεροσύνη δεν θα έπρεπε να ξεκινά από την κορυφή προς τα κάτω, αλλά κυρίως από την ταπεινή διακονία, χωρίς την οποία κανένας από τους βαθμούς της ιεροσύνης δεν θα είχε νόημα.

Εισαγωγή: Ξαναμαθαίνοντας να διακονούμε

Έμαθα από νεαρή ηλικία, στα πόδια του πρεσβύτερου πατέρα μου, ότι ταπεινό μας καθήκον είναι να *φέρουμε το Σταυρό του Κυρίου*, να μιμούμαστε τον Χριστό, ο οποίος «ούκ ἤλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Μαρκ. 10.45). Αυτό σημαίνει ότι ο υψηλότερος στόχος είναι να είμαστε χριστιανοί-όχι επίσκοποι, όχι ιερείς ή διάκονοι. Επιπλέον, σημαίνει ότι ο πιο υψηλός προορισμός μας είναι να είμαστε ανοικτοί με τον ίδιο τρόπο και με τις ίδιες προϋποθέσεις σε άνδρες και γυναίκες. Στην ιστορική της διαδρομή, φυσικά, η Εκκλησία καθιέρωσε τους τρεις βαθμούς της ιεροσύνης. Ανάμεσά τους, ο βαθμός του διακόνου, που πηγάζει από την λέξη *διακονία*, δηλαδή την προσφορά και υπηρεσία, αποτελεί τον πρώτο βαθμό της ιεροσύνης. Το απλό γεγονός ότι κάποιος δεν μπορεί να γίνει ούτε πρεσβύτερος ούτε επίσκοπος χωρίς να έχει χειροτονηθεί διάκονος υπογραμμίζει στην πραγματικότητα ότι το διακονικό αξίωμα δεν μπορεί να εξαιρεθεί από την κατανόησή μας για την ιεροσύνη. Δυστυχώς, παρόλα αυτά, ο βαθμός του διακόνου έχει υποβιβασθεί ή υποτιμηθεί σε σχέση με το σύνολο της ιεροσύνης. Είναι, λοιπόν, η κατάλληλη στιγμή για την αναγέννηση του διακονικού θεσμού γενικότερα. Αναμορφωμένος μέσα από τις ιστορικές και μυστηριακές του διαστάσεις, ο διακονικός

βαθμός θα μπορούσε να προσφέρει μια ζωτικής φύσεως και ορθής ιστορικά απάντησης στις σύγχρονες ανάγκες και προκλήσεις.

Ο επανακαθορισμός των Χειροτονημένων Διακονημάτων/της ειδικής ιεροσύνης

Σε μια συνάντηση Ορθόδοξων Επισκόπων πριν μερικά χρόνια στο Σικάγο, ένας διακεκριμένος επίσκοπος άγγιξε την καρδιά του προβλήματος όταν ρώτησε: «Έχει κάποιος κλήση για το βαθμό του διακόνου;». Δε συνηθίζουμε να λέμε ότι οι άνθρωποι «καλούνται στην ιεροσύνη»; Επαναλαμβάνω ότι η κατάλληλη απάντηση στο ερώτημα ίσως θα ήταν ότι καλούμαστε πρώτα από όλα να φέρουμε το Σταυρό του Χριστού· καλούμαστε πρώτα και κύρια στη γενική ιεροσύνη όλων των πιστών. Δυστυχώς, τέτοια ερωτήματα δηλώνουν και αναδεικνύουν τη σύγχυση που συνδέεται με το μυστήριο της ιεροσύνης. Ωσάν κάποιος να μην καλείται στο βαθμό του διακόνου πια, αλλά απευθείας στο βαθμό του επισκόπου· στην πράξη κανείς δεν καλείται στην ιεροσύνη γενικά-τουλάχιστον ως ξεχωριστό βαθμό. Μάλλον, κάποιος καλείται στην ιερατική διακονία της Εκκλησίας, μια διακονία με τρεις διακριτούς βαθμούς. Τελικά, κάθε ένας από τους ειδικούς όρους που αναφέρονται στην ειδική ιεροσύνη-επίσκοπος, πρεσβύτερος και διάκονος-διατηρήθηκαν απόλυτα και κατάλληλα για τον Χριστό και όχι για μας.

Τους τελευταίους αιώνες, ο βαθμός του διακόνου απέκτησε ένα συμβολικό καθεστώς και έναν μεταβατικό ρόλο στην Εκκλησία μας. Οι κληρικοί των ενοριών χειροτονούνται πρεσβύτεροι αφού έχουν υπηρετήσει σχετικά σύντομο διάστημα στο βαθμό του διακόνου. Μοιάζει σαν να περιμένουν να ‘κινήθουν μπροστά’ ή να ‘κινήθουν προς τα πάνω’. Ο βαθμός του διακόνου έχει μειωθεί σε κάτι λίγο περισσότερο από προετοιμασία ή το πρώτο βήμα για (την πιο σημαντική) μετάβαση στο βαθμό του πρεσβυτέρου ή του επισκόπου· πραγματικά, ο βαθμός του διακόνου μοιάζει με ένα είδος υπο-ιεροσύνης, που σπάνια εκλαμβάνεται ως μακρά αποστολή ή μόνιμο λειτούργημα. Για μένα, αυτό είναι καθαρά μέρος του προβλήματος αφού εμπεριέχει το δισταγμό και την υποψία ενός επίσκοπου-και σε μικρότερο βαθμό ίσως και των λαϊκών- σε σχέση με τη χειροτονία των διακονιστών, που θεωρούνται ότι αναζητούν προαγωγή σε ‘υψηλότερα’ ιερατικά στρώματα.

Σε κάποιες από τις εκκλησίες μας, ο ρόλος των διακόνων έχει περιορισθεί σε ένα καθαρά αισθητικό καθήκον ή αποκλειστικά σε λειτουργική ευθύνη. Ενώ δεν είναι ασήμαντες, αυτές οι λειτουργίες, δεν εξέφραζαν και δεν εκφράζουν πλήρως τη δυναμική του διακονικού βαθμού. Στην πραγματικότητα πολλά καθαρώς λειτουργικά καθήκοντα

αφορούσαν τους υπο-διακόνους, που δεν ήταν χειροτονημένοι. Οι διάκονοι ήταν πάντα επιφορτισμένοι με περισσότερα από τα λειτουργικά καθήκοντα: οι διάκονοι λειτουργούσαν ως ένας σημαντικός παράγοντας της χριστιανικής κοινότητας και των διαφορετικών εκφράσεων της.

Το πρώτο μου επιχείρημα, λοιπόν, είναι ότι κάτι απουσιάζει σοβαρά από την ιεροσύνη εάν οι διάκονοι υποτιμώνται ή δεν περιλαμβάνονται στη συνολική εικόνα. Ένα πιο περιεκτικό και ολοκληρωμένο όραμα της ιεροσύνης πρέπει να αναγνωρίζει το ρόλο του επισκόπου ως του συνδετικού ιστού της ενότητας της κοινότητας και του εκπροσώπου του δόγματος· θα πρέπει παράλληλα να σέβεται το ρόλο του πρεσβυτέρου στη σύναξη της τοπικής κοινότητας γύρω από το πρόσωπο και την παρουσία του Χριστού. Επιπλέον, θα πρέπει να κατανοεί το ρόλο του διακόνου ως υπηρέτη της ολοκλήρωσης και πραγμάτωσης αυτής της ενότητας και της κοινότητας των προσώπων στην τοπική Εκκλησία. Και ο ρόλος αυτός μπορεί να υλοποιηθεί και από άνδρες και από γυναίκες.

Η αυθεντική εικόνα της Εκκλησίας προς την οποία θα πρέπει να προσβλέπουμε -στο μυαλό και τις καρδιές μας όπως και στα λειτουργήματά μας- είναι αυτή ενός δείπνου και όχι ως συντεχνιακής κλίμακας. Η Εκκλησία δεν είναι μια πυραμίδα, όπου όλη η προσοχή και η εξουσία στρέφεται και κοιτάζει προς την κορυφή. Θα πρέπει να σκεφτόμαστε την Εκκλησία ως τον τόπο του μυστηρίου, όπου ο βασικός και αρχικός στόχος είναι η τέλεση της Θείας Ευχαριστίας, κατά την οποία *«ὁ δὲ μείζων ὑμῶν ἔσται ὑμῶν διάκονος»* (Ματθ. 23,11), *«οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι»* (Ματθ 20,16) και *«ἀλλ' ὅς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος»* (Ματθ. 20,26).

Κατά τον ίδιο τρόπο, εάν η εικόνα της τράπεζας - το μοντέλο της Εκκλησίας ως Ευχαριστίας- είναι η βασική και δομική εικόνα για την Εκκλησία, τότε μπορούμε να φανταστούμε ευκολότερα τους διακόνους σαν να περιμένουν στις εορταστικές τράπεζες ή να υπηρετούν τις ανάγκες της κοινότητας, παρά ως πiónια στη βάση ενός ισχυρού και πολιτικού οργανισμού και σίγουρα όχι ως βοηθούς που περιμένουν προαγωγή ή προσωπική ολοκλήρωση. Σε αυτήν την προοπτική μπορούμε να αποδεχτούμε την ανεκτίμητη συμβολή των διακόνων, ανδρών ή γυναικών. Εξάλλου υπάρχει σημαντικότερο δώρο για κάποιον από το να διακονεί; Εγώ προσωπικά δεν γνωρίζω κάποιο άλλο που να είναι καλύτερο ή πιο ανυπέρβλητο.

Είμαστε όλοι αρκετά εξοικειωμένοι με την παραπάνω κατανόηση της διακονίας και του διακονικού θεσμού. Επιτρέψτε μου, λοιπόν, να

περιγράψω πως αυτό μπορεί να υλοποιηθεί για τους διακόνους στην Εκκλησία μας.

Μια πρακτική αναζωογόνηση

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία, ο θεσμός του διακόνου ποτέ δεν έπεσε σε απόλυτη αχρησία, ακόμη κι αν σήμερα αποτελεί μια απλή σκιά του φωτεινού παρελθόντος του. Παρόλα αυτά, η δυναμική του θεσμού (τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες) δεν έχει απόλυτα εκπληρωθεί. Το ερώτημα που πρέπει να τεθεί στην Εκκλησία μας είναι *τι κάνουμε (ή τι δεν κάνουμε)*, λοιπόν, με τους διακόνους.

Κατά την ταπεινή μου άποψη, ο βαθμός του διακόνου θα μπορούσε να εκφράζει την *διάκριση των χαρισμάτων* που υπάρχουν μεταξύ των λαϊκών, τα οποία θα έπρεπε να ενσωματώνονται με μυστηριακό (δηλ. με χειροτονία) τρόπο από την Εκκλησία. Κατ' αυτόν τον τρόπο η αξιοσύνη για διάφορα διακονήματα μπορεί να παρέχεται και να αναγνωρίζεται σε συγκεκριμένα λαϊκά μέλη, άνδρες και γυναίκες, των οποίων τα ιδιαίτερα προσόντα θα μπορούσαν να ολοκληρώνονται και να εκφράζονται επίσημα μέσα στην κοινότητα. Αυτά τα πρόσωπα θα πρέπει να ορίζονται με χειροτονία, τα χαρίσματα τους να αναγνωρίζονται επίσημα από την κοινότητα και να συνδέονται άμεσα και στενά με το ιερό και τη λατρεία (altar). Με αυτόν τον τρόπο, θα αντιμετωπίζονται ως μέλη που υποστηρίζουν – και δεν υποκαθιστούν- την ειδική ιεροσύνη των πρεσβυτέρων και των επισκόπων.

Επιπλέον, θέματα που συνδέονται με την ποιμαντική φροντίδα και τη διοίκηση, όπως επίσης και οικονομικής φύσεως θέματα, όπως και θέματα θεολογικής εκπαίδευσης, θα μπορούσαν εύκολα να ανατεθούν στους διακόνους. Το όραμά μου είναι συγκεκριμένα: κάποιος που έχει το χάρισμα της διοίκησης και είναι καλοδεχούμενος για την ενορία, μπορεί να 'χειροτονηθεί' για να υλοποιεί αυτό το καθήκον στην κοινότητα. Αυτός ή αυτή μπορεί να είναι ένας διάκονος που υπηρετεί (είτε εξ' ολοκλήρου είτε περιστασιακά) σε αυτόν τον τομέα. Το ίδιο μπορεί να συμβεί και σε περιπτώσεις που κάποιος (ή κάποια) έχει μοναδικά χαρίσματα σε συγκεκριμένους τομείς: για παράδειγμα, ως νέος εφημέριος ή ως οικονόμος, ως κατηχητής ή ως επισκέπτης στα νοσοκομεία, ως βοηθός ποιμαντικής μέριμνας ή κοινωνικός λειτουργός και άλλα. Ο διάκονος θα μπορεί, επίσης, να καλείται, να ορίζεται και να χειροτονείται για να κηρύττει ή να συμβουλεύει, για να πραγματοποιεί δημόσιες δράσεις της ενορίας, για να βοηθά στα λειτουργικά και άλλα καθήκοντα της κοινότητας, όπως π.χ. να μεταφέρει τη Θεία Ευχαριστία σε αυτούς

που είναι ασθενείς. Θα έπρεπε ή καλύτερα θα μπορούσαμε να έχουμε περισσότερους διακόνους από πρεσβύτερους.

Θα τολμήσω να πάω κι ένα βήμα παραπέρα για να υποστηρίξω ότι δεν είναι απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί στις θεολογικές σχολές και τα θεολογικά σεμινάρια να χειροτονούνται πρεσβύτεροι, εκτός και αν το βασικό τους λειτούργημα συνδέεται με την ενορία. Υπάρχει μια μεγάλη παράδοση για κάτι τέτοιο στην Εκκλησία μας. Διαφορετικά, είμαστε για μια ακόμη φορά παγιδευμένοι στον δηλητηριώδη πειρασμό του κληρικαλισμού στην Εκκλησία μας! Εδώ ανακύπτει ένα βασικό και σημαντικό ερώτημα κατά την άποψή μου: *Χρειάζεται κάποιος να γίνει ιερέας για να κάνει ότι κάνει;* ‘Γενική ιεροσύνη’ είναι ένα πράγμα. ‘Ειδική ιεροσύνη’ είναι άλλο!

Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να αποβάλουμε μέρος από την θεσμοποίηση μας! Η εξισορρόπηση της ιεραρχίας- ο επανακαθορισμός των χειροτονημένων λειτουργημάτων μας- μέσα από την αναβίωση και ανανέωση του διακονικού θεσμού (για άνδρες και γυναίκες) θα μπορούσαν να έχουν χωρίς καμία αμφιβολία βαθιά θεολογική σημασία, πνευματική επίδραση και επιρροή και μετά βεβαιότητας συγκεκριμένες ποιμαντικές συνέπειες.

Μαθήματα που έχουμε μάθει: Δύο προσωπικές παρατηρήσεις

1. Έμαθα, μέσα από τα πολλά χρόνια που διακονώ στην διοίκηση, την ενοριακή ζωή και τη θεολογική εκπαίδευση ότι η ιεροσύνη είναι η αιτία πολλών παρεξηγήσεων, οι οποίες προκύπτουν από την μη κατανόηση της εξουσίας και της δύναμης (authority) τόσο από τους κληρικούς όσο και από τους λαϊκούς. Αυτή η κατάσταση αποδείχτηκε ιδιαίτερα επώδυνη και για τους κληρικούς αλλά και για όσους αποβλέπουν στην ιεροσύνη. Εάν κατανοήσουμε με τους σωστούς όρους το θεσμό του διακόνου, τότε θα καταλάβουμε καλύτερα τους άλλους βαθμούς της ιεροσύνης. Θα καταλάβουμε, επίσης, γιατί οι γυναίκες μπορούν να συμμετέχουν στη ζωή της Εκκλησίας ως διακόνισσες. Ο ειλικρινής και αντικειμενικός διάλογος για την ιεροσύνη μπορεί να εμπλουτίσει την αντίληψή μας για την ειδικής και τη γενική ιεροσύνη.
2. Κατέληξα, επίσης, να θεωρώ ότι μέρος της πρόκλησης που αντιμετωπίζουμε προέρχεται από τις μη ρεαλιστικές προσδοκίες που έχουμε για την ιεροσύνη, θεωρώντας τον ιερέα ως μια τέλεια εικόνα ή ως ένα αλάνθαστο μοντέλο. Μια ματιά στην σημερινή κατάσταση της Εκκλησίας μας μπορεί να μας βοηθήσει να συνειδητοποιήσουμε την

πραγματικότητα. Οι σύγχρονοι θεολόγοι παραπέμπουν σε πατερικές πηγές για την ιεροσύνη και τον κλήρο, όπου είτε δηλώνεται ως η ιεροσύνη του Χριστού είτε συνειδητοποιείται η γενική ιεροσύνη όλων των πιστών. Αυτή η αντίληψη αντιμετωπίζεται με διαφορετικό τρόπο ανάμεσα στους συντηρητικούς και τους πεφωτισμένους θεολόγους.

Είναι ρομαντικά ιδεαλιστικό, εάν όχι επικίνδυνο πνευματικά, να υποστηρίζουμε ότι ο ιερέας εκπροσωπεί το Χριστό ή όλους τους ανθρώπους· είναι πολύ πιο ταπεινό να πιστεύουμε ότι η ιεροσύνη παρουσιάζει το Θεό στους ανθρώπους (όπως στην Παλαιά Διαθήκη) και την κοινότητα στο Χριστό (όπως στην Καινή Διαθήκη). Και υπάρχουν αμέτρητοι ‘ειδικοί’ τρόποι (μέσα από την χειροτονία) για να γίνει αυτό! Ένας από αυτούς είναι και ο βαθμός του διακόνου. Είναι υπεροπτικό να υποστηρίζεται ότι η ιεροσύνη ‘δεν είναι απλά ένα από τα λειτουργήματα και τις αποστολές’ και ότι ο ιερέας κατά κάποιον τρόπο αγκαλιάζει ‘όλα τα λειτουργήματα’. Κατά την ταπεινή μου γνώμη, τέτοιες απόψεις είναι αλαζονικές και οδηγούν στην κακοποίηση της έννοιας της *διακονίας* και των *λειτουργημάτων*.

Συμπέρασμα: Εκπληρώνοντας ένα ζωτικό ρόλο

Μια δημιουργική ανανέωση και αναγέννηση του θεσμού του διακόνου στην εποχή μας θα μπορούσε να αποτελέσει την πηγή της ανασύστασης της ειδικής ιεροσύνης γενικά, παίζοντας ένα σημαντικό ρόλο στην αποστολή της Εκκλησίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η αποκατάσταση του θεσμού του διακόνου μπορεί να αποδειχτεί ζωτική και κατάλληλη χρονικά.